

Kastelholmssamtalen 2018

Media, makt och mod – om trovärdighet och tillit i det offentliga samtalet

”Media, makt och mod – om trovärdighet och tillit i det offentliga samtalet” var temat för årets Kastelholmssamtal, som ägde rum den 22 mars. Samtalen, som hålls under beskydd av Finlands tidigare president, **Tarja Halonen**, samlade i år också **Merete Mazzarella**, författare, essäist, journalist och professor i litteraturvetenskap, **Britt Lundberg**, Nordiska rådets president 2017, ledamot i Ålands lagting samt tidigare minister och vice lantråd i Ålands landskapsregering, **Olof Ehrenkrona**, ambassadör och Sveriges generalkonsul på Åland, **Anders Mellbourn**, statsvetare, journalist, tidigare chefredaktör för Dagens Nyheter och tidigare chef för Utrikespolitiska institutet i Stockholm samt högskoleprofessor. Denna panel möttes till samtalens första del som hölls på Kastelholms slott.

Samtalet, som modererades av professor **Kjell-Åke Nordqvist**, Teologiska högskolan, Stockholm, har fått sitt tema från två speciella förändringar som på senare tid skett i förutsättningarna för det offentliga samtalet. Den ena gäller de omfattande läckor av säkerhetsklassad information som ägt rum och den andra de förnekanden av vikten av sanning, relevans och trovärdighet som nu ofta görs i offentliga samtal. Effekterna på våra samhällen, som bygger på tillit till media, har varit stora och oron ökar för vilka konsekvenser som fejkad information kan få på valresultat såväl som enskilda människors möjligheter att skaffa sig trovärdig information.

De fem talarna underströk alla vikten av dagens tema och hur allvarligt man måste ta de förhållanden som det hänvisade till.

President Tarja Halonen inledde med att anknyta Kastelholmssamtalens tema till demokratins förutsättningar: Makten måste ligga nära folket och mekanismen i den är rätten att gräla offentligt. Men, påpekade hon, i detta måste också finnas en möjlighet för människor att ändra sitt beteende när man gjort fel, något som medias oförsonlighet inte alltid tillåter. Vi måste också ha dialoger i media i stället för monologer. För att åstadkomma detta, förklarade hon, måste människor vara modiga och starka men också villiga att förändra sig. Britt Lundberg fokuserade kring begreppet tillit. Norden är världsbäst på tillit, vilket också ger oss ett bättre liv. Tillit finns emellertid inte av sig själv – det är ett givande och ett tagande och kan raseras på ett ögonblick. Det är inte heller ett ofarligt begrepp: den man litar på kan också luras. Medierna har här ett stort ansvar och måste klara av den svåra balansgången mellan värdet av att granska och den brist på tillit till andra människor som detta kan skapa i samhället.

Polariseringen inom samhället sågs av talarna som en mycket oroande faktor. Merete Mazzarella påpekade att eliten en gång upplevde att man behövde folket, men idag är det inte så. Man har i stället lämnat en del av befolkningen efter sig och man föraktar populisterna.

Olof Ehrenkrona konstaterade på den positiva sidan att demokrater vunnit flera av valen i Europa nyligen, som i Frankrike och i Nederländerna. Generellt sett består befolkningen i många länder i Europa till cirka 20 procent av extremister och så har det länge sett ut. Genom dem har skett en relativisering och faktaförnekelse med Östeuropa och Ryssland som de främsta företrädarna. Även postmodernismen har ockuperats av populismen, vilket lett till en upplösning av det intellektuella samtalet. Vi måste visa ungrarna som (enligt författaren Richard Swartz) inte har röstat för demokrati utan för frihet, att de två hänger ihop. Anders Mellbourn tillfogade till detta att även i våra länder finns grupper som hyllar den starka ledaren snarare än den traditionella demokratin.

Tarja Halonen jämförde optimismen under 1990-talet med den känsla som råder idag. Våra val är svåra: ska vi låta odemokratiska partier delta i val när vi vet att det kan bli det sista valet? Osäkerheten splittrar världen och ibland är det klokt att vänta men det är inte alltid möjligt. Beträffande vissa hot, som till exempel klimatfrågan, kan vi helt enkelt inte göra det. Denna situation för våra samhällen åtföljs samtidigt av en ny utveckling inom media. Anders Mellbourn tog upp det faktum att det gemensamma offentliga rummet håller på att gå förlorat. Vi klickar på det vi gillar och public service försvagas i samma takt. Vidare är konfliktnivån hög i debatten trots de små åsiktsskillnader som råder. Som Merete Mazzarella påpekade är hårda debatter förödande för samhällsklimatet.

Inför framtiden finns både faror och förhoppningar. Anders Mellbourn trodde att etablerade medier har en chans, nämligen att vara trovärdiga i en kris och Britt Lundberg framhöll att vi måste lära oss att klara av nyhetsflödet. Olof Ehrenkrona instämde med båda och tillfogade att motkrafterna och institutionerna måste börja agera och att EU inte får svikta när det gäller Polen och Ungern. Fakta finns och vi får inte släppa fram manipulationerna. Vi måste också berätta för våra barn och barnbarn att dessa företeelser har förekommit förut och hur galet det då gick.

Sammanfattningsvis visade samtalet på en stor enighet bland paneldeltagarna. De betonade alla den nuvarande situationens allvar och allas vårt ansvar för att vara modiga, ta ansvar, handla snabbt när det är nödvändigt och med eftertanke när det är motiverat, att behandla andra med respekt men aldrig förbli tysta när människor våldför sig på sanningen och det fria ordet missbrukas.

Den andra delen av Kastelholmssamtalen bestod av ett rundabordssamtal på Smakbyn. Docent **Sia Spiliopoulou Åkermark**, Fredsinstitutets direktör, var moderator. Merete Mazzarella, Olof Ehrenkrona och Anders Mellbourn deltog även vid detta samtal, som inleddes av tre kommentatorer, vilka gav sina reflektioner av samtalet i slottet. Fredsinstitutets förra styrelseordförande, **Barbro Sundback** f d talman för Ålands lagting och numera hedersordförande för Fredsinstitutet, inledde med reflektioner över hur medierna förändrar våra liv, bland annat genom att de tar bort gränser mellan det offentliga och det privata. Det skapar tillsammans en tuffare och hårdare atmosfär bland människor. **Janne Wass**, chefredaktör för tidskriften Ny Tid, påpekade att den digitalisering som ägt rum också har sina fördelar. En sådan är att den har lett till en demokratisering av informationen och människor kan nu själva delta i debatten och få förstahandsinformation på nätet. **Martha Hannus**, ordförande för Regnbågsfyren och hållbarhetsansvarig på Emmaus Åland,

underströk att det var viktigt att ta debatten. Det kräver mycket eftersom det är svårt att debattera med personer som står långt ifrån oss när det gäller värderingar. Samtidigt måste man kunna diskutera också de komplexa frågorna.

Den följande diskussionen bland de många deltagarna var livlig och omfattade en rad frågor: Kan sanning vara relativ och hur förhåller man sig i så fall till det man vill skydda? Hur undviker vi att fångas av de falska nyheterna, som kan locka oss med sina spännande rubriker? Vilket ansvar har vi som människor att skilja mellan stort och smått i demokratiska frågor, när vi vill värna om de stora hoten men samtidigt också ta hand om de mindre? Hur räddar vi ungdomarna som fallit för nazistiska idéerna och omvänder dem till demokratisk åskådning?

Gunilla Herolf, ordförande för Ålands fredsinstituts forskarråd

